

tonele gevoerd als ‘de aangetrouwde’ gravin Bentinck. Maar het boek werd toch geschreven vanuit de Duitse context, dus in dit verband is Willem Bentinck eerder te beschouwen als aange-trouwd. Indien Koolman de behoefte had om een en ander over aangetrouwde familieleden toe te voegen, waarom dan niet over de familie Van Reede van Ginckel? Leden van deze familie huwden immers met kleinkinderen van Willem Bentinck en Charlotte Sophie von Aldenburg. Terwijl de Bentincks in de eerste helft van de negentiende eeuw genoodzaakt waren al hun bezittingen in Nederland van de hand te doen, vererfd-ten kasteel Amerongen, huis Middachten en slot Zuylestein na het uitsterven van de directe mannelijke lijn van de familie van Reede van Ginckel op de familie Bentinck.

De verschillende hoofdstukken zijn voorzien van een aantal illustraties. Achterin het boek staan bovendien mooie portretten in kleur van Charlotte Sophie, Willem Bentinck, Albrecht Wolfgang graaf zu Schaumburg-Lippe en Willem Gustaaf Frederik Bentinck en enkele andere afbeeldingen, zoals een ontwerp van de ereboog ter gelegenheid van het bezoek aan Kniphausen in 1774 van Maria Catharina Bentinck, Antoinette weduwe. Een afbeelding van een oude kaart van het gebied ontbreekt ook niet. Ten slotte geeft Koolman in de bijlagen een overzicht van de ouders, grootouders en overgrootouders van Willem Bentinck en Charlotte Sophie von Aldenburg. In een aparte stamboom, die overigens enkele onjuistheden bevat, treffen we de nakomelingen van het paar aan. Hieruit is duidelijk af te leiden dat de familie zich in de negentiende eeuw voor het vinden van een huwelijkspartner ook buiten de

Nederlandse grenzen oriënteerde en in ieder geval voor een gedeelte *ebenbürtig* trouwde.

Die Bentincks bevat naast bekende gegevens ook veel nieuwe en is, ondanks de eerder genoemde punten van kritiek, be-list een aanwinst.

Renée Smid

ADEL IN BELGIË

Valérie d’Alkemade, *Sang bleu belge, Noblesse et anoblissement en Belgique* (Brussel: Editions Labor, 2003, 148 p.)

Voorafgegaan door een ‘Préface’ van de hand van Claude Javeau, beschrijft de auteur de ontwikkeling van de adel in België. Het eerste hoofdstuk draagt de uitvoerige titel ‘Evolution historique, juridique et sociale de l’institution de la noblesse et des faveurs nobiliaires – Des origines de la noblesse au règne de Guillaume Ier, roi des Pays-Bas’ en beslaat zo’n 50 pagina’s. Dit hoofdstuk heeft zeker in het begin nauwelijks betrekking op specifiek voor de Zuidelijke Nederlanden (verder te noemen België) geldende toestanden. Het is alsof de adel van de Pyreneeën tot de Oder overal dezelfde ontwikkeling in hetzelfde tijdvak heeft doorgemaakt. Er wordt niet duidelijk aangegeven of het deel van het land dat onder het Duitse Rijk behoorde een ontwikkeling van de adel vertoonde die afweek van die van de aan Frankrijk leenroerige gewesten (een deel van Vlaanderen, Artesië, enzovoorts). Pas met de stichting van de Bourgondische Kreits bij besluit uit 1548 van de Rijksdag te Augsburg worden alle Nederlandse gewesten één zelfstandige

staat onder Karel V, zij het met een losse band met het Duitse Rijk, die bij de Vrede van Munster in 1648 ook verbroken wordt. Aan de aparte positie van het prinsbisdom Luik, dat tot het einde van het Ancien Régime tot het Duitse Rijk behoorde en een veel groter oppervlak had dan de huidige Belgische provincie Luik, wordt überhaupt geen aandacht besteed.

Vanaf 1595 gaan Noord en Zuid een gescheiden weg, als België een Edict krijgt dat een aantal zaken betreffende de adel en heraldiek regelt (aangevuld in 1616 onder de aartshertogen en in 1754 onder Maria Theresia). In de Republiek komt het zwaartepunt van de adel op de ridderschappen te liggen met per provincie hun eigen statuten, in België – dat eerst nog de Spaanse koningen tot vorst heeft en na de Vrede van Utrecht in 1713 de Oostenrijkse Habsburgers is er van een algemeen adelsbeleid sprake. In het algemeen worden titels verleend verbonden aan heerlijkheden en dergelijke, die bij eerstgeboorterecht vererven, zoals ook in Frankrijk het geval was; dit in tegenstelling tot het Duitse Rijk, dat in het algemeen verlening van titels op allen (dat wil zeggen overgaande op de wettige nakomelingen in de mannelijke lijn) kent. Over de positie van de adel op het gewestelijke vlak – ridderschappen – worden ons concrete gegevens onthouden, behalve dat Henegouwen in 1769 de toelatingsvereisten aanscherpt. Een duidelijke omschrijving van de voorrechten van de adel wordt niet gegeven.

We komen dan aan het jaar 1795, als België bij Frankrijk wordt ingelijfd en daarmee de adel komt te vervallen. De vraag komt dan aan de orde, of deze van hun adeldom vervallen personen of families later weer hersteld kunnen worden in hun adeldom – de adeldom zou dan sla-

pend geweest zijn – of dat deze families opnieuw geadeld moeten worden. Dit is een nogal theoretische vraag, waarop geen juridisch duidelijk antwoord kan worden gegeven: de praktijk houdt zich echter aan de eerste optie. Twee Franse statuten van 1 maart 1808 maken het weer mogelijk adellijke titels te verlenen, vooral aan civiele en militaire functionarissen; de auteur noemt dit *noblesse d'empire*, maar het gold hier geen verlening van adeldom maar verlening van titels, die na het lichten van een diploma en het stichten van een majoraat bij eerstgeboorterecht erfelijk werden; de rest van de familie was dus niet van adel. Er werden in België acht majoraten gesticht (p. 62), maar de auteur onthoudt ons de namen van degenen die dit deden. Het decreet van 26 augustus 1811, waarbij oude inheemse adel in de gelegenheid werd gesteld een *titre de l'Empire* aan te vragen wordt niet vermeld, hetgeen niet te verwonderen valt, aangezien dit alleen voor een aantal Franse departementen in Nederland, westelijk Duitsland en Italië gold¹.

De periode van Willem I, koning van het Verenigde Koninkrijk (1815-1830), wordt nog in het eerste hoofdstuk behandeld. Beter ware geweest deze periode te behandelen aan het begin van het tweede hoofdstuk ('Monarchie constitutionnelle et pratiques de l'anoblissement – Des 1830 à aujourd'hui') aangezien de regelingen van de adel in de periode-Willem I ook in België ten grondslag liggen aan de ontwikkeling na 1830. Dat Willem I 'sacré roi des Pays-Bas en 1815' (p. 63) genoemd wordt is vreemd, want zijn koningschap beruiste evenzeer op een Grondwet als dat van de Belgische koningen na 1830. Niet wordt uitgewerkt het feit dat de eerste lichten toelatingen tot de adel – zowel in Noord als Zuid – de

benoemingen in de ridderschappen der verschillende provincies waren. De erkenningen en de verheffingen komen ter sprake maar de inlijvingen (*incorporations*, sedert 1996 in België *reconnaissance* genoemd [p. 74]) niet. Aan de positie van de Hoge Raad van Adel, ten onrechte *Conseil suprême de la Noblesse* genoemd, wordt ook enige aandacht besteed. In tegenstelling tot Nederland kent België het begrip *réhabilitation*: onder het Ancien Régime kon men zijn adeldom verliezen indien men niet meer aan bepaalde vereisten (gegoedheid, het niet-uitoefenen van bepaalde beroepen, zoals handwerksman of koopman op kleine schaal) voldeed; dit noemt men ‘derogatie’; voldeed een familie op een later moment weer wel aan de vereisten voor adeldom dan kon men rehabilitatie vragen. Voor Nederland heeft het begrip ‘derogatie’ geen grote rol gespeeld, behalve dat in de laatste tijd voor erkenning of inlijving juist als vereiste gesteld wordt, dat de periode dat de familie van adel was of als adellijk beschouwd werd, moet aansluiten bij het jaar 1795.

Een belangrijk onderdeel van dit tweede hoofdstuk wordt genoemd ‘Critères et procédure d’octroi de la concession de noblesse’. Hierin vindt men het adelsbeleid zoals dit zich ontwikkelde. Interessant zijn de cijfers der ‘familles bourgeoises anoblies’ per tienjaarlijkse periode tussen 1844 en 1993 (in totaal 726 families). Tot 1983 beliep dat aantal tussen de 7 (1874-1883) en 97 (1924-1933). De laatste periode van 10 jaar (1984-1993), dus onder koning Boudewijn, telt er plotseling 135. Berekend wordt dat er onder Leopold I (1831-1865) 2,9 adelsverleningen per jaar tot stand kwamen, onder Leopold II (1865-1909) 3,1, onder Albert I (1909-1934) 5,5, onder Leopold II (1934-1951) 2,9 en onder Boudewijn

(1951-1993) 7,8. Onder Albert II neemt het aantal weer langzaam af. Intussen heeft ook het begrip ‘persoonlijke adeldom’ (niet alleen voor vrouwen, maar ook voor mannen) een plaats gekregen (p. 102): 1994: 16 personen geadeld (van wie 2 vrouwen), 12 erfelijke adeldom, geen erfelijke titel; 1995: 15 personen geadeld (van wie 1 vrouw), 6 erfelijke adel, geen erfelijke titel; 1996: 10 personen geadeld (van wie 5 vrouwen), 5 erfelijke adel, geen erfelijke titel; 1997: 11 personen geadeld (van wie 1 postuum en 3 vrouwen), 7 erfelijke adel en 1 een erfelijke titel.

Toch zijn er bepaalde aspecten, die niet duidelijk tot uitdrukking komen. Hoe is geteld, indien van één familie verschillende leden zijn geadeld en hoe staat het met verlening van titels binnen eenzelfde familie? Het totale aantal leden van de Belgische adel wordt geschat op 20.000 à 25.000 personen (p. 8 en 103), terwijl het aantal leden van de Nederlandse adel op zo’n 11.000 uitkomt. Dat betekent in ieder geval dat de Belgische adellijke families kleiner zijn dan de Nederlandse en dat een groot aantal ervan weer is uitgestorven. Het houdt evenwel niet in dat in Nederland ‘la noblesse s’éteint doucement’ (p. 115). Ook in Nederland is altijd alleen maar het aantal families geteld dat in de adel is opgenomen, en niet het aantal personen, dat adeldom verwierf.

Anders dan in Nederland worden de geadelde niet alleen de kosten van zijn eigen nobilitatie in rekening gebracht, maar ook die van zijn kinderen en kleinkinderen (p. 96). Een vergelijking wordt gemaakt met de verheffingen in het Verenigd Koninkrijk (Engeland en Schotland). Hoewel hier sociologisch wel iets voor te zeggen valt, is dit juridisch onjuist: het Verenigd Koninkrijk kent een *peerage*

(baron en hoger), waarvan de titularis ‘van adel’ is en tot voor kort een zetel in het Hogerhuis kreeg; de overige leden van de familie zijn *commoners* en niet van adel. Te gemakkelijk wordt hier de benoeming tot (erfelijk) baronet en (niet erfelijk) *knicht* bij opgeteld. Ook wordt stilgestaan bij het zogenaamde kopen van een titel *lord of the manor* (p. 94).

In het laatste hoofdstuk, ‘Anoblissement et ennoblissement’, bevat een interessant overzicht hoe de huidige verleningen tot stand komen, hoe deze worden voorbereid door een commissie, waarna het aan de Koning is deze voorstellen te volgen of niet of uit eigen beweging anderen op de lijst te brengen.

Het boek is duidelijk geschreven met een ‘Franstalige bril’ op. Nederlandstalige literatuur wordt nauwelijks of niet aangehaald. In noot 129 (p. 145) wordt nog opgemerkt dat het Franse woord *écuyer* geen vrouwelijk equivalent heeft, terwijl het Nederlands naast jonkheer jonkvrouw heeft. Niet juist is dat alle getitelden recht hebben op het predikaat hooggeboren: dit geldt alleen voor burggraven en hoger, de overige adellijken zijn hoogwelgeboren.

Ten slotte zal de Nederlandse lezer zich afvragen hoe de schrijfster aan haar Hollandse naam komt, die verwijst naar een uitgestorven Hollandse adellijke familie of de gelijknamige heerlijkheid in de buurt van Leiden. Zij stamt uit een Amsterdamse familie, die sedert 1555 voorkomt, en waarvan een lid, Mr. Adriaen Roest, in 1630 trouwt met Catharina van Alkemade; hun zoon en het verdere nageslacht noemen zich Roest van Alkemade; verschillende leden krijgen de Zuid-Nederlandse titels burggraaf of baron en een lid krijgt in 1781 van keizer Josef II toestemming de naam van zijn moeder aan de zijne toe te voegen en zich Roest

van Alkemade gezegd Oem van Moesenbroeck te noemen; hij wordt in 1816 benoemd in de ridderschap van Zuid-Brabant en van hem stamt de Belgische tak af, waaruit de schrijfster, jonkvrouw Valérie-Marie-Catherine Roest d’Alkemade Oem de Moesenbroeck stamt, wier grootvader in 1925 de titel baron bij eersteboorte kreeg.

O. Schutte

¹ O. Schutte, ‘Les titres du Premier Empire Français en relation avec les Pays-Bas’, *De Nederlandsche leeuw*, XCVII (1980) 323-358.

JOHAN HUYSSSEN, ZWAGER VAN DE PORTRETSCHILDER MICHEL VAN MIEREVELT

Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek. *Die historie of die cronicke van Hollant, van Zeelant ende van Vriesland ende van den Stichte van Utrecht*, A. Janse e.a., ed., Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Kleine Serie, CII (’s-Gravenhage: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 2005, clxxiv, 630 p., ill.)

De aan het einde van de vorige eeuw in de publiciteit gekomen Kattendijke-kroniek is vooral bijzonder door haar ouderdom, het feit dat deze zolang in dezelfde familie is vererfd en de kwaliteit van wapens en tekeningen. De inhoud leverde in zoverre weinig nieuws op dat deze teruggrijpt op reeds bekende oudere, maar ook contemporaine bronnen. Het unieke handschrift, waarvan codicologisch kon worden vastgesteld dat het uit het einde van de vijftiende eeuw dateert